

№ 23 (328)
Чэрвень 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

➔ **Асоба ў краязнаўстве:**
Іван Дэйніс – *стар. 2*

➔ **Дата: слаўнай Перамозе**
пад Грунвальдам
прысвячаецца – *стар. 4*

➔ **Радавод: Луцэвіч**
герба Навіна – *стар. 5*

Гучаў над Дзвіною «Рубон»

У рамках 1148-х угодкаў першай згадкі Полацка ў летапісах 12 і 13 чэрвеня ў старажытным горадзе прайшоў чарговы фест сярэднявечнай культуры «Рубон». «Рубон» – гэта гістарычная назва Заходняй Дзвіны і старажытны баявы кліч полацкіх ваяроў, з якім яны ішлі ў атаку. Тэатралізаваная частка разгарнулася ў гістарычнай частцы горада. «Пагуляць у гісторыю» сабраліся сотні людзей. У наваколлях святой Сафіі і на вуліцах горада можна было ўбачыць прадстаўнікоў шляхты, рамеснага люду і чэлядзі, якая носіць за сваімі рыцарамі баявыя даспехі.

Суботнім світанкам на грудзе непадалёк Сафійскага сабора раскінуліся рыцарскія шатры. Манахі-бенядыкцінцы разважна гутарылі з чароўнымі дамамі, лучнікі-манголы, ліцвіны і крыжакі радасна віталі адзін аднаго. А вакол ужо разгарнулі свае намёты купцы – і пачаўся бойкі гандаль самаробнымі рэчамі, патрэбнымі і не вельмі. Да поўдня стракатыя ўборы гасцей з сярэднявечча моцна разбавілі сучасныя джынсы і сукенкі гледачоў. Папулярнасць «Рубону» расце, і сведчаннем таму шматлікія прапаноўныя экскурсійных тураў у Полацк з наведваннем фесту сярэднявечнай культуры на інтэрнэт-старонках турыстычных агенстваў.

У першы дзень адбыліся традыцыйныя рыцарскія турніры латнікаў. «Ратнае кола» для лёгка ўзброеных ваяроў (праходзіць практычна па алімпійскай сістэме: прайграў – ідзі ў гледачы, назірай, як іншыя мячамі чужыя даспехі і рэбры раўнуюць), камандныя паядынкі 5 на 5, спаборніцтвы лучнікаў і бугурты (масавыя бітвы). Навінкаю для полацкага фесту сталі паказальныя выступленні вершнікаў. Юныя выхаванцы конна-спартыўнага клуба з Асвей Верхнядзвінскага раёна ды іх кіраўнік прадэманстравалі гледачам джыгітоўку, працу з мячом і дзідай.

Асноўнай падзеяй другога дня і кульмінацыяй фесту сярэднявечнай культуры стаў штурм Полацкага замка. «Рубон» узору года 2010 цалкам перамясціўся пад сцены Сафійскага сабора. Тут жа, а не як раней у Запалоці, пабудавалі і макет замка.

Варта дадаць, што арганізатарам фесту, які працуе на папулярнаўнасць полацкай зямлі і беларускай культуры, выступіў народны тэатр гістарычнага строю «Полацкі зьвяз», яго падтрымаў Полацкі гарвыканкам.

Зміцер ДЗЕЖЫЦ

Фотаздымкі Змітра ДЗЕЖЫЦА

На тым тыдні...

✓ На XXV Міжнародным каталіцкім фесте кіно і мультымедыя ў польскім Непакалянуве, што прайшоў з 27 па 30 мая, у намінацыі «Мультымедыя» перамог фотафільм мастака Дзяніса Салаша «Нашы касцёлы». Сэлета ў творчай акцыі ўдзельнічалі 175 фільмаў з 17 краінаў. Над сваім фотафільмам Дз. Салаш працаваў дзевяць гадоў. У яго таксама ўвайшоў блок «Наша памяць», дзе аўтар паспрабаваў аднавіць калектыўную гістарычную памяць каталіцкай супольнасці аб трагедыі пад час Другой сусветнай вайны.

✓ Факсімільнае выданне знакамітага Слуцкага Евангелля прызнана пераможцам Міжнароднага конкурсу «Мастацтва кнігі – 2010», што прайшоў у Маскве 3 і 4 чэрвеня. Паводле ацэнак спецыялістаў, яму не было роўных у намінацыі «Надрукавана ў Садружнасці».

✓ У Гродзенскай абласной навуковай бібліятэцы імя Я.Ф. Карскага прайшла вечарына памяці «Яна была жывой мудрасцю і чутым сэрцам цэлай эпохі», прысвечаная 100-годдзю з дня смерці польскай пісьменніцы Элізы Ажэшкі. На вечарыне прысутнічалі прадстаўнікі ўлады, выкладчыкі і прафесары ГрДУ імя Янкі Купалы, сябры грамадскага аб'яднання «Саюз палякаў на Беларусі», навучэнцы школаў і чытачы бібліятэкі.

✓ 5 чэрвеня ў Музеі Янкі Купалы ў Рэспубліцы Татарстан адбылося ўрачыстае адкрыццё выстаўкі «Малюся я небу, зямлі і прастору...» з фонду Літаратурнага музея Янкі Купалы ў Мінску. Яна арганізаваная ў рамках Года культуры Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі. Гэта сумесны выставачны і культурна-адукацыйны праект, прысвечаны 35-годдзю з дня адкрыцця Музея Янкі Купалы ў сяле Пячышчы Верхне-

ўслонскага раёна (за 30 км ад Казані), куды пад час Вялікай Айчыннай вайны паэт быў змушаны тэрмінова эвакуіраваны з жонкай. Музей Янкі Купалы ў сяле Пячышчы ўваходзіць у склад Нацыянальнага музея Рэспублікі Татарстан.

Экспазіцыя пазнаёміць расійскага наведніка з багатымі і разнастайнымі калекцыямі аднаго з найстарэйшых літаратурных музеяў Беларусі.

✓ Першы вялікі канцэрт этна-фолк музыкі «Фолк-фармат» адбыўся ў Брэсце 6 чэрвеня ў абласным грамадска-культурным цэнтры пры падтрымцы Упраўлення культуры Брэсцкага аблвыканкама. У ім бралі ўдзел гурты «Ceilidh Ceol», «CORNUCOPIA», «Testamentum Terrae», «Стары Ольса», «нагУаль», «LITVINTROLL». У праграме было і выступленне Наталлі Няцэлі (Тэатр пясчаных мініяцюраў) і фаер-шоў ад Крада.

✓ 7 чэрвеня ў Мінску арганізатары першага фестывалю беларускамоўнай рэкламы «Adnak!» разважалі аб месцы нацыянальнай мовы ў рэкламных камунікацыях Беларусі. Удзел бралі каардынатар кампаніі «Будзьма беларусамі!» Алена Макоўская, дырэктар агенцтва Adventa Initiative Media Алег Сташэўскі, дырэктар па развіцці інтэрактыўнага агенцтва Red Graphic (Беларусь-Расія) Надзея Зелянкова, кіраўнік агенцтва Yanka di Ullka Ян Карпаў ды іншыя. Адзначалася, што «сэнс фестывалю «Adnak!» не ў тым, каб сароміць тых, хто не робіць беларускамоўную рэкламу, а наадварот – падтрымліваць тых, хто гэта робіць, ці тых, хто хаця б раз на тыдзень гаворыць на беларускай мове».

Летась кампанія «Будзьма» сумесна з аксіяметрычнай лабараторыяй «Новак» і Беларускай інстытутам стратэгічных даследаванняў (Літва) правяла сацыялагічнае апытанне на тэму «Хто такі сучасны беларус?». Выявілася, што 70 % апытаных гатовыя і хацелі б бачыць беларускаарыентаваную рэкламу.

Хто збае пра захаванне гісторыка-культурнай Спадчыны Каму неабыхавая будучыня Беларусі Хто вывучае гісторыю свайго Краю

Краязнаўчая

Ідзе падпіска на «Краязнаўчую газету» на другое паўгоддзе 2010 года

падпісныя індекс: 65510 - беларусы - 655101

індывідуальны - 65510 - беларусы - 655101

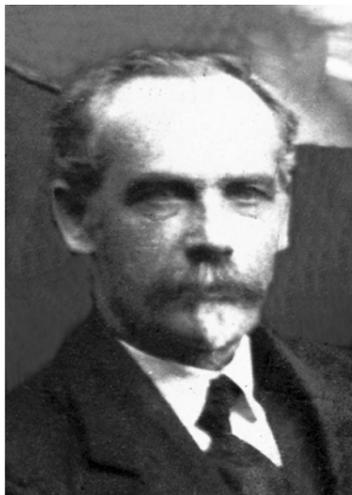
Да канца не ацэнены ўклад

Сёлета спайняецца 110 гадоў з дня нараджэння апантанага краяўча, ганаровага грамадзяніна горада Полацка Івана Пятровіча Дэйніса.

Нарадзіўся Іван Пятровіч у 1900 годзе ў павятовым гарадку Неўлі былой Віцебскай губерні ў сям'і настаўніка. У 1905 годзе яго бацьку пераводзяць у Полацк, і з гэтага часу лёс звязваў Івана Пятровіча з найстаражытным беларускім горадам.

З 1910-га да 1918 года Іван Пятровіч навучаўся ў Віцебскай мужчынскай гімназіі. У 1920 годзе скончыў аднагодковы полацкія педагагічныя курсы і стаў настаўнікам 1-й савецкай школы. У 1924-м разам з настаўнікам А.В. Кузьмічовым заснаваў першую ў Полацку вечаровую зменную школу. З 1925 года – старшыня Полацкага краяўчага таварыства. У 1925–1929 гадах навучаецца ў Беларускам дзяржаўным універсітэце. Пасля працуе ў Полацкім лясным тэхнікуме, дзе да выхаду на пенсію ў 1960 годзе выкладае хімію, фізіку, глебазнаўства. У першыя гады Другой сусветнай вайны выехаў у Расію, дзе працаваў дырэктарам Беларускага (Уральскага вобласць) дзіцячага дома, настаўнікам у школе. У верасні 1944-га вярнуўся ў Полацк, дзе і далей працаваў у лясным тэхнікуме.

З адыходам на пенсію Іван Пятровіч не згубіў цікавасць

Іван Дэйніс

да роднага горада, да яго спадчыны, працягваў займацца зборам і сістэматызацыяй гістарычных звестак пра Полацк, капіраваў здымкі ўнікальных полацкіх пабудоваў, рабіў з памяці замалёўкі зніклых культавых і цывільных аб'ектаў. На вачах Івана Пятровіча Полацк фактычна страціў сваё ўласнае аблічча, таму даследчык лічыў сваім абавязкам зафіксаваць для нашчадкаў тыя зніклыя краявіды. Любімаму гораду Іван Пятровіч прысвяціў значную частку свайго жыцця. У 1967 годзе за плённую настаўніцкую дзейнасць яму нададзенае званне ганаровага грамадзяніна Полацка. Усё сабранае ён ахвяраваў жыхарам любімага горада: архівы і рарытэты –

гістарычнаму запаведніку і занаўнаму архіву, кніжкі – лясному тэхнікуму і цэнтральнай гарадской бібліятэцы.

Галоўнай працай Івана Пятровіча з'яўляецца кніга «Полацкая даўніна». За напісанне кнігі аўтар узяўся на пачатку 1970-х гадоў. Рабіў замалёўкі розных будынкаў, якія яшчэ захаваліся, інтэнсіўна працаваў з літаратурай, выпісваў гістарычныя часопісы. Праца была скончаная ў 1977 годзе, але яшчэ да 1980-га полацкі храніст уносіў праўкі і дадаткі ў рукапіс. У 2007 годзе кніга пабачыла свет (укладанне, прадмова і каментар Міхася Баўтовіча). У ёй сабраныя ўнікальныя замалёўкі і апісанні зніклых аб'ектаў гарадскога краявіду, а таксама фотаздымкі часоў Вялікай Айчыннай вайны, якія дагэтуль нідзе не друкаваліся. Выйшла толькі 100 экзэмпляраў гэтай выключнай кнігі. «Полацкая даўніна» – гэта твор, адрасаваны краяўцам, экскурсаводам і ўсім зацікаўленым гісторыяй Полацка.

Памёр Іван Пятровіч 20 лістапада 1985 года і пахаваны на могілках Святога Ксаверыя недалёка ад паэты Янкі Журбы. Хоць памяць аб гэтым дзейным чалавеку засталася, але ягоны ўклад у краяўчаства Беларусі, у прыватнасці, Полацка, да канца яшчэ не ацэнены.

Валерыя
ЗАКРЭЎСКАЯ

Парк пры былой сядзібе Траякуравых у вёсцы Вялікарыста, месца ўязной брамы

3 пошты «КТ»

Дзіўны куток маёй Радзімы

Добры дзень, дарагая рэдакцыя «Краяўчага газет»! Я студэнтка гістарычнага факультэта ВДУ імя П.М. Машэрава. З задавальненнем чытаю вашу газету. Хачу крыху расказаць пра край, дзе апошнім часам часта бываю і які пакінуў у душы незабыўнае ўражанне, – пра Маларытчыну.

Найбольш старажытныя сляды гаспадарчай дзейнасці чалавека ў гэтым краі адносяцца да 9–8 тысячагоддзяў да н.э. Маларытчына ў розныя часы ўваходзіла ў склад Тураўскага княства, Вялікага Княства Літоўскага, Польскай дзяржавы, Расійскай імперыі...

Маларыцкая зямля – месца сівых легендаў і паданняў, меладых палескіх песень і старажытных абрадаў. Гэта край першароднай прыроды, багаты на лясы: тут ёсць тры заказнікі рэспубліканскага і мясцовага значэння. У заказніку «Гусак» уражае сваёй велічнасцю, узростам і вышыняю дуб-волат, які так і называюць – цар-дуб. Вышыня дрэва 46 метраў, дыяметр ствала больш за 2 метры, а ўзрост – каля 850 гадоў! Гэта самае старое ў Беларусі дрэва дуба звычайнага, яно аб'яўлена помнікам прыроды рэспубліканскага значэння. Такія рэлікты нібы падказваюць людзям: «Захавайце гэты райскі куток для нашчадкаў!».

Вольга ТУРКОВА

Працягваецца падпіска на «Краяўчаю газету» – на II пайгодзе 2010 года!

Індывідуальная падпіска
Індэкс **63320**
1 месяц 4 500 руб.
3 месяцы 13 650 руб.
6 месяцаў 27 300 руб.

Ведамасная падпіска
Індэкс **633202**
1 месяц 4 725 руб.
3 месяцы 14 175 руб.
6 месяцаў 28 350 руб.

Дачка беларускага народа

Яркім прадстаўніком творчай інтэлігенцыі XX стагоддзя з'яўляецца Ларыса Пампееўна Александроўская. Яе прафесійная дзейнасць пачалася ў 1920-я гады. Любоў да песні і вернасць нацыянальным традыцыям былі перададзеныя Перапёлчцы (як любіў да яе звяртацца Янка Купала) ў спадчыну як духоўны скарб ад дбайных продкаў. Служэнне беларускай культуры паспрыяла стварэнню нацыянальнай школы опернага мастацтва. Ларыса Александроўская пэўны час узначальвала тэатр оперы і балета, клапацілася пра выхаванне творчай моладзі, фармаванні сцэнічнага майстэрства.

Публіцыстычныя артыкулы 1950–1970-х гадоў падаюць нам яе як клапатлівую маці, бы птушачку-перапёлчачку. Прачытаем радкі з артыкула «Думкі аб моладзі»: «Самае каштоўнае і дарагое – захаваць на многія гады сваю творчую маладосць у лепшым сэнсе гэтых слоў... Нельга браць на сябе смеласць вызначыць з першага выступлення – прыгодны артыст ці не. Пры такой паспешлівасці непазбежны памылкі. Мы павінны сістэматычна, цяргліва выходзіць моладзь, прывіваючы любоў да сцэны, да самастойнай работы над вобразам. Самастойная работа – важны момант у станаўленні актёра...».

Сёння зноў даволі актуальным з'яўляецца пытанне адроджэння нацыянальнай спадчыны, стварэння іміджу Беларусі, а таксама – фармаванне адказнасці ў кожнага чалавека за той куток, дзе пашчасціла нарадзіцца і мець гонар называцца сярод іншых насельнікаў планеты беларусамі.

Л. Александроўская

што ўвасоблена ў мове, вуснай народнай творчасці, традыцыях.

Дзіцячыя і юнацкія гады Л. Александроўскай праходзілі ў Свіслачы Асіповіцкага раёна, што знаходзіцца пры сутоку рэк Свіслачы і Бярэзіны, куды яе прывозілі да сваякоў. Тут яна спасцігала народную мудрасць праз песню, гульню і наваколле.

Згадваючы сёння геніяльнага чалавека, дэпутата Вярхоўнага Савета БССР і СССР, якая пакінула зямны свет трыццаць гадоў таму, мы памятаем пра тое, што яна зрабіла для Бацькаўшчыны і свету.

Вялікім клопатам пра захаванне нацыянальнай спадчыны поўнілася ў сутнасць Ларысы Александроўскай. Яе творчасць – сведчанне гэтай карпатлівай працы. А яшчэ яна была бясстрашная ў адстойванні права на існаванне беларускай мовы.

Ніна САКАВА,
в. Свіслач Асіповіцкага раёна

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краяўчаю газета Колькасць
камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краяўчаю газета

Кошт падпіскі _____ руб. Колькасць
пераад- _____ руб. камплектаў
расоўкі

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча, ініцыялы)

У пошуках паселішча

3 гісторыі вёскі Якубаўшчына Лёзненскага раёна

Аднойчы, блукаючы кра-
савіцкім днём 2007 го-
да па ваколіцах роднай
вёскі, я збочыў з асфальтава-
най дарогі на сцежку, якая
вяла да кар'ера. Гэтая велізар-
ная яміна ўзнікла колькі дзе-
сяцігоддзяў таму, калі адсюль
бралі пясок для будаўніцтва
дарогі. З таго часу тут павы-
расталі хмызнякі і высокія
дрэвы, ва ўтульных кутках
дзікія жывёлы паспелі выка-
паць сабе норы, а людзі –
зрабіць агромністы сметнік.

Не ведаю, што ў той дзень
прымусіла мяне караскацца
па схіле кар'ера і выбрацца на
поле. Ідучы па нядаўна пра-
сохлай зямлі, я заўважыў ся-
род смарагдава-зялёных парас-
ткаў збачыны колькі кавал-
каў разбітай глінянай пасудзі-
ны. Па іх вонкавым выглядзе
можна было меркаваць, што
яны ляжаць тут ужо не год і
не два, а цэлае стагоддзе ці на-

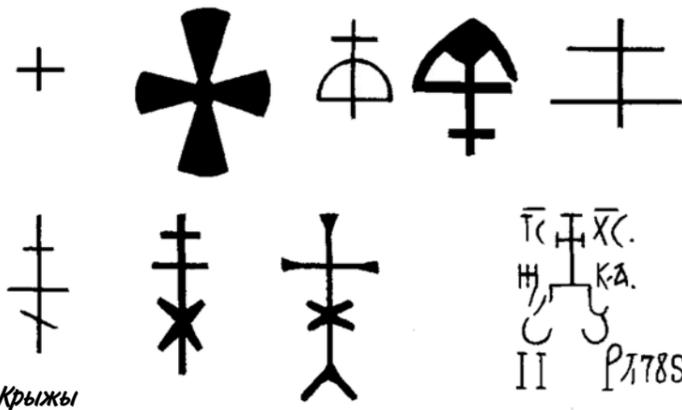
ват болей. Узрушаны такімі
знаходкамі, я пабег па ўскрай-
ку кар'ера і хутка назбіраў
поўныя кішэні рэшткаў стара-
даўняга посуду. У мае рукі
патрапілі кавалкі рознай таў-
шчыні і велічыні, з шэрай і ру-
дой гліны. Найбольш ціка-
вымі былі рэшткі пасудзінаў,
аздобленыя знутры каляровай
палівай: ярка- і балотна-зялё-
най, прыглушана-чырвонай,
барвовай. Гэтыя знаходкі, без
сумнення, сведчылі пра тое,
што на месцы кар'ера і вакол
яго калісьці існавала нейкае
паселішча...

Цяпер трэба было зірнуць
на старыя карты. Для пачат-
ку на тую, што была складзе-
ная ў 1895 годзе. Вось вёска
Малькава, з тэрыторыі якой я
пачаў сваё падарожжа, вось
маёнтак з гэткай жа назвай, а
ўбаку ад іх, на поўдні, – вёска
Якубаўшчына. Як быццам на
тым самым месцы, дзе я знай-

шоў рэшткі глінянага посуду.
Няўжо калісьці Якубаўшчына
знаходзілася так далёка? А
сёння ж Малькава і Якубаўш-
чына – гэта адзін і той жа на-
селены пункт!

Мае сумненні канчаткова
развеяла яшчэ адна карта. Яе
знайшоў у Дзяржаўным архі-
ве Віцебскай вобласці. Як свед-
чыў спецыяльны надпіс, за
аснову карты была ўзятая здым-
ка 1923 года, дапоўненая па-
лявым даследаваннем 1936
года і аэрафотаздымкамі кас-
трычніка 1943-га. Сама кар-
та выкарыстоўвалася для раз-
мініравання Лёзненскага раё-
на ў 1947 годзе, што і абумові-
ла яе вельмі падрабязны маш-
таб. А мне толькі гэта і трэба!
Двары, якія складалі вёску
Якубаўшчыну, знаходзіліся
абал раучайны (акурат там,
дзе цяпер кар'ер і дзе я назбі-
раў нямала кавалкаў посуду),
таксама – зусім недалёка ад
былога маёнтка Малькава, на
поўдні ад яго (вяскоўцы і сё-
ня жывуць тут), а яшчэ – каля
самых могілак.

Якубаўшчынскія могілкі
самі па сабе надзвычай
цікавыя. Па ўсёй вера-
годнасці, яны ўзніклі яшчэ ў
сярэднявеччы, бо тут нямала
таёмных валуноў і збоўша-
га апрацаваных камянёў. Ад-
шукаўшы іх пад слоem лісця і
галля, абадраўшы вільготны
мох, на камянях можна ўба-
чыць крыжы разнастайных
формаў. На могілках ёсць
яшчэ некалькі багатых пом-
нікаў пачатку ХХ стагоддзя,
але большасць пахаванняў –
нядаўнія і зусім не таёмныя.
У пачатку ХХ стагоддзя
Якубаўшчына была вялікай

Крыжы

вёскай. Паводле «Спіса насе-
леных месцаў Магілёўскай гу-
берні» 1910 года выдання, тут
было 45 двароў, дзе жылі 190
мужчынаў і 193 жанчыны.
Так што Якубаўшчына была
самай вялікай вёскай Бельска-
га праўлення Лёзненскай во-
ласці.

Да 1927 года колькасць
двароў у Якубаўшчыне павя-
лічылася да 71, праўда, коль-
касць вяскоўцаў скарацілася.
Жыхарамі тут былі 160 муж-
чынаў і 162 жанчыны. Цікава
тое, што ў гэты час Якубаўш-
чына мела статус хутара.
Вялікая Айчынная вайна
прывяла да сабой жахлівыя
падзеі. У кастрычніку 1943
года Якубаўшчына была цал-
кам спаленая. Яе ацалелыя
280 жыхароў засталіся без
жылля. Тая частка вёскі, што
размяшчалася каля сённяш-
няга кар'ера, так і не была ад-
будаваная – знікла назаўсёды.
Вяскоўцы вырашылі аднаў-
ляць сабе жыллё на прасторах,
якія і сёння складаюць частку
Якубаўшчыны, і распасцерлі-
ся на поўдзень ад дамбы, каля
вадасховішча. Паступова Яку-
баўшчына злілася з суседнім
Малькавам, і неўзабаве яны
зрабіліся адной вёскай.

У 1973 годзе населенаму
пункту афіцыйна была пры-
своена адзіная назва –

Якубаўшчына, а Малькава як
бы перастала існаваць. Вось
як пра гэта было запісана ў
«Рапэнтні выканаўчага камі-
тэта Лёзненскага раённага Са-
вета дэпутатаў працоўных ад
17 сакавіка 1973 года № 57»:
«У сувязі з тым, што асобныя
населеныя пункты раёна ссе-
леныя ў перспектывы і не-
каторыя зліліся з іншымі на-
селенымі пунктамі, выканаў-
чы камітэт раённага Савета
дэпутатаў працоўных выра-
шае прасіць выканкам Віцеб-
скага абласнога Савета дэпу-
татаў працоўных зняць з дзяржа-
ўнага ўліку (...) населены
пункт Малькава Яськаўшчын-
скага с/с, які зліўся з насе-
ленным пунктам Якубаўшчына
Яськаўшчынскага с/с, пакіда-
ючы назву Якубаўшчына».

Сёння на выездзе з вёскі
стаяць шыльды, на якіх вя-
лізнымі літарамі напісана
«ЯКУБАЎШЧЫНА». Але я
ўпэўнены, што для людзей вёска
на ўсе часы застанецца падзе-
ленай на дзве часткі: паўноч-
ную – Малькава, і паўднёвую –
Якубаўшчыну. Для мяне жа
яны абедзве раўназначныя:
вёска заўсёды гасцінна прымае
мяне, калі б я сюды ні завітаў.

Канстанцін КАРПЕКІН,
галоўны захавальнік фондаў
Дзяржаўнага архіва Віцебскай
вобласці

Фрагмент карты 1895 года

У г. Вэбстэр (штат Масачусэтс,
ЗША) жыве наш зямляк з Вало-
жыншчыны, былы салдат арміі
Андэрс Мікалай Махнач. Ён вучыўся ў
школе разам з Яўгеніяй Фамінічнай Ча-
плінскай, якая цяпер жыве ў в. Літва
Маладзечанскага раёна (гэта былая
настаўніца беларускай мовы і літа-
ратуры, фалькларыстка, сапраўд-
ная беларуска, найцікавы чалавек).
Мікалай Махнач даслаў Яўгеніі Фа-
мінічне ўспамін аб тым, як вайскоў-
цы арміі Андэрс пасля вызвален-
ня Італіі святкавалі праваслаўны
Вялікдзень (ён быў 29.04.1945
года), а таксама тэкст яго любімай
беларускай песні.

Яўгенія Фамінічна даслала ксе-
ракопіі ўспамінаў і песні мне, каб я,
калі палічу неабходным, накіраваў
іх вам для магчымага апублікаван-
ня ў «Краязнаўчай газеце». Мне зда-
ецца, што нешта з дасланага нашым
земляком магло б быць надрукава-
нае. Таму і накіроўваю гэтыя ўспа-
міны і песню, дзе я дапісаў толькі
даты вызвалення Балонні, Вяліка-
дня і выправіў некаторыя граматыч-
ныя памылкі.

Барыс БАРОЎСКІ,
навуковы супрацоўнік Мінскага
абласнога краязнаўчага музея

Вялікодны ўспамін

У жыцці чалавека адбываюцца такія
здарэнні ці эпизоды, якія западаюць у па-
мяць і назаўсёды там застаюцца. Такім
здарэннем у маім жыцці быў Вялікдзень
праваслаўны (29.04.1945 г.), які выпаў
вельмі позна, у астатнія дні красавіка ў

Беларускія ўспаміны з Амерыкі

1945 годзе. Быў я тады 22-гадовым сал-
датам у Польскім 2-м Корпусе ў Італіі.

Неяк за тыдзень да таго 2-гі Корпус па
досыць цяжкіх баях асвабодзіў горад Ба-
лэнія (21.04.1945 г.), і па вызваленню Ба-
лэніі практычна франтавыя баі закончы-
ліся. Немцы не маглі ўжо сабрацца да
кучы, здаваліся ў плен, а другія ўцякалі
на поўнач да Аўстрыяцкай і Швайцарскай
граніцы. 2-гі Корпус нарэшце мог даць
салдатам адпачынак, вельмі заслужаны.

Якраз падходзіў праваслаўны Вялік-
дзень. Нехта ў штабе выдаў указ аб тым,
што ўсе ахвотныя салдаты могуць са-
брацца каля горада Імоля на ўрачыстую
велякодную «Божую Службу». У Пасхаль-
ную нядзелю большасць праваслаўных
салдат сабралася на прызначаным мес-
цы каля падрыхтаванага «Палявога Алта-
ра». 80 %, а можа, і больш праваслаўных
салдатаў у 2-м Польскім Корпусе былі
беларусамі, астатнія браты ўкраінцы і
трохі вялікарусавы.

Прыбыўшыя праваслаўныя салдаты
былі з усіх ваенных атрадаў, на левых ру-
кавах мелі адзнакі 3-й ці 5-й дывізіі, Львоў-
скай Брыгады Панцэрнай у чорных барэ-
тах, рэштка была ў зялёных. Прысутні-
чалі запасовыя палкі і батальёны пяхоты,
сапёраў, сувязі і шпітальнага абслугоў-
вання, транспартныя і гаспадарчыя.

Разам вялікая група вайскоўцаў, з
якіх можна было б арганізаваць роўны

самадзельны праваслаўны полк. Сал-
даты былі ад радавых да палкоўнікаў ук-
лючна. Усе былі адначасна рознымі ор-
дэнамі: крыжы заслугі, валецныя² і не рэд-
ка вышэйшыя крыжы «Віртуці Мілітары».

Перад «Божай Службай», якую вялі тры
праваслаўныя капэляны, найстарэйшы з
іх звярнуўся да салдатаў з прапановай, каб
тыя, хто калі-небудзь пелі ў царкоўных хо-
рах, падышлі да алтара, дзе стаіць дзяк, і
дапамаглі яму ў спевах. Падыйшло каля
20-ці вайскоўцаў.

У малебні ўзяў удзел аркестр 2-га Кор-
пуса і граў некалькі царкоўных гімнаў. У
гэтым аркестры граў на басовай трубе ва-
ложынец Уладзімір Карабач, сям'я якога
жыла на Касцельнай вуліцы, а перад іх ха-
тай была студня, з каторай усе суседзі
бралі ваду.

Прыпадкова тады спаткаў валожын-
цаў: Мікалая Белановіча, таксама з Кас-
цельнай вуліцы, і майго дзядзьку Змітру-
ка Куніцкага з в. Бурмакі. Напэўна, былі і
іншыя валожынцы (у 2-м Корпусе было
чалавек 30), але ў тым вялікім натоўпу
салдат трудна было ўбачыць.

Малебня была адслужана вельмі
ўрачыста і дастойна. Тамашнія жыхары
італьянцы – каталікі, некалькі дзесяткаў
людзей з вялікай цікавасцю назіралі за
нашай праваслаўнай літургіяй.

Праз тыдзень скончылася поўнай па-
разай немцаў Другая сусветная вайна.

У хуткім часе пачалася «Халодная вайна»,
якая закрыла нам, беларусам, а можа, і
не толькі нам, дзверы да вяртання на
Бацькаўшчыну.

Мікалай МАХНАЧ,
ураджэнец Валожыншчыны,
г. Вэбстэр, штат Масачусэтс,
ЗША

Вот там пры дарозе
Бяроза стаяла,
А на той бярозе
Зязуля кукавала.

Зязуля кукавала,
Усю праўду казала.
Маці свайго сына
Ў войска выпраўляла.

Ідзі, ідзі сыночак,
Скора варачайся,
Роднага куточка
Ніколі не чурайся.

Роднага куточка
І маці старую,
І суседа дочку,
Дуню маладую.

Як пайшоў сыночак,
Тры гады міная,
Маці свайго сына
Акном выглядае.
Акном выглядае,

Слязу абцірае.
Пэўна, недарэмна
На сына чакае.

¹ З захаваннем асаблівасцяў мовы аў-
тара.

² Баявыя.

У Беларусі створаны і дзейнічае Рэспубліканскі грамадскі арганізацыйны камітэт па святкаванні 660-годдзя Вялікага Вітаўта і 600-годдзя Грунвальдскай Перамогі. Яго ўзначальвае прафесар, доктар гістарычных навук Анатоль Грыцкевіч, намеснікам абраны вядомы мастак Мікола Купава, а сакратаром – краязнаўца і генеолаг Леанід Акаловіч. З гэтай нагоды мы задалі некаторыя пытанні ўспадару Л. Акаловічу аб планах Аргкамітэта.

– Хто яшчэ ўваходзіць у ягоны склад?

– У склад Аргкамітэта па святкаванні 660-годдзя Вялікага Вітаўта і 600-годдзя Грунвальдскай (Дубровенскай) Перамогі ўваходзяць доктар медыцынскіх навук Алесь Астроўскі, доктар гістарычных навук Юры Бохан, гісторык, журналіст і пісьменнік Анатоль Валахановіч, акадэмік НАН Беларусі Радзім Гарэцкі, народны мастак Беларусі Леў Гумілеўскі, кандыдат гістарычных навук і археолаг Эдвард Зайкоўскі, народны мастак Беларусі Арлен Кашкурэвіч, доктар гістарычных навук Алесь Краўцэвіч, доктар урбаністыкі і архітэктуры Ірына Лаўроўская, мастак Аляксей Марачкін, кіраўнік ваенна-гістарычнага клуба «Княжы Гуф» Хведар Міхееў, пісьменнік Уладзімір Содаль, паэт Генадзь Тумаш, гісторык, геральдыст і сфрагіст Анатоль Цітоў і іншыя.

– І што ў планах?

– Аргкамітэт распрацаваў і ўжо выконвае праграму па святкаванні слаўных юбілеяў. Мы абвясцілі 2010 год годам Найвялікшай Перамогі пад Грунвальдам і годам Вялікага Вітаўта як аднаго з асноўных арганізатараў і палкаводцаў Грунвальдскай бітвы.

– Якім жа чынам мы адзначаем гэтыя два слаўныя для нашай гісторыі юбілеі?

– Было б вельмі добра сёлета абвясціць 15 ліпеня Днём Грунвальдскай Перамогі і працоўным днём –

У ліпені 1410-га

Да 660-годдзя Вялікага князя Вітаўта і 600-годдзя Грунвальдскай бітвы

для святкавання 600-годдзя, і ў гэты ж дзень правесці ўрачыстае юбілейнае пасяджэнне на дзяржаўным узроўні з удзелам грамадскасці і святочны канцэрт у сталіцы Рэспублікі Беларусь, а таксама ў Брэсце, Гродне, Мсціславе ды іншых гарадах, харугвы якіх удзельнічалі ў той бітве, а ўвечары справіць святочныя салюты-феерверкі ў гонар 600-годдзя Грунвальдскай Перамогі і яе знакамітага палкаводца князя Вітаўта.

Дзеля гэтага Аргкамітэт яшчэ раз звяртаецца да Міністэрства культуры з прапановаю прыняць рашэнне пра пабудову ў Мінску, Мсціславе, Брэсце, Віцебску і Гродне помнікаў-манументаў у гонар Вітаўта Вялікага і Перамогі пад Грунвальдам 1410 года. Можна меркаваць, што гэтыя манументы маглі б быць усталяваныя ў ўрачыста адкрытыя праз пяць гадоў у ліпені 2015 года. Дзеля гэтага трэба абвясціць шырокі ўсенародны збор сродкаў – добраахвотных ахвяраванняў – на пабудову згаданых вышэй манументаў і правесці адкрыты конкурс на іх праектаванне, стварыўшы дзеля гэтага спецыяльную камісію з кампетэнтных прадстаўнікоў ад урада краіны, саюзаў мастакоў і архітэктараў і Рэспубліканскага грамадскага аргкамітэта па святкаванні 660-годдзя Вялікага Вітаўта і 600-годдзя Грунвальдскай Перамогі. Сёлета ж у ліпені ўжо можна ажыццявіць закладку памятных знакаў пад будучыя манументы.

Аргкамітэт звяртаецца да гарадскіх выканаўчых камітэтаў Мінска, Мсціслава, Брэста, Віцебска і Грод-

на з прапановаю надаць у сваіх гарадах назвы плошчам, праспектам, вуліцам ці паркам імёны караля Ягайлы, Вялікага князя Вітаўта, князёў-палкаводцаў Жыгімонта-Карыбута, Сямёна-Лугвена Альгердавіча і Юрыя Лугвенавіча, а таксама вуліцам – Грунвальдскай Перамогі ці проста Грунвальдскай. Што да сталіцы Беларусі, то Аргкамітэт выходзіць з больш канкрэтызаванымі прапановамі па мемарыялізацыі грунвальдскай тэмы: перайменаваць Юбілейную плошчу ў плошчу Грунвальдскай Перамогі, надаць імя Вялікага князя Вітаўта праспекту Дзяржынскага, вуліцы Камуністычнай – імя караля і князя Ягайлы, вуліцы Фрунзе – імя князя Жыгімонта-Карыбута, вуліцы Валадарскага – імя князя Лугвена Альгердавіча, вуліцы Куйбышава – імя князя Юрыя Лугвенавіча.

Мы прапанавалі Міністэрству абароны Рэспублікі Беларусь выступіць з ініцыятываю прысваення аднаму з палкоў Узброеных Сілаў імя Грунвальдскай Перамогі 1410 года, а Гродзенскаму палку і Мінскай ваеннай акадэміі імя Вялікага князя Вітаўта, аднак гэтая прапанова не была падтрыманая Галоўным упраўленнем ідэалагічнай працы Міністэрства абароны.

– Пэўна ж, плануецца і культурніцкія ды навуковыя мерапрыемствы?

– Беларускія навукоўцы і мастакі зрабілі навукова-мастацкую рэканструкцыю гістарычных агульнадзяржаўных і зямельных харугваў-сцягоў ВКЛ. Пад гэтымі нацыянальнымі сімваламі беларускія абласныя ці раённыя дэлега-

цы намерыліся быць прадстаўленымі пры ўрачыстым святкаванні 600-годдзя слаўтай бітвы на Грунвальдскім (Дубровенскім) полі ў Польшчы. Аргкамітэт просіць Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь надаць гэтым рэканструваным харугвам статус гісторыка-культурнай каштоўнасці Беларусі-Літвы ад часоў Вялікага Княства Літоўскага.

Мы таксама займаемся падрыхтоўкай і правядзеннем сёлета ў ліпені-снежні мастацкіх выставак, прысвечаных 660-годдзю Вялікага князя Вітаўта і 600-гадоваму юбілею Грунвальдскай бітвы, у Мінску, Гродне, Брэсце, Віцебску. Ідзе падрыхтоўка да міжнароднай навуковай канферэнцыі, прысвечанай гэтым юбілейным датам.

Да юбілеяў Вітаўта і Грунвальдскай бітвы рыхтуюцца памятныя медаль і ордэн, значкі, паштоўкі, насценныя і настольныя календары, каляндарыкі ды іншыя выданні.

– Мяркуем, не абяздзецца і без рыцарскіх фестываляў (у тым ліку і ў розных месцах нашай краіны)?

– Айчыныя рыцарскія клубы, з якімі Аргкамітэт мае сувязь, рыхтуюць свае мерапрыемствы (турніры, бугурты, парады-шэсці, удзел у фест-канцэртах старадаўняй музыкі).

Беларускія рыцары збіраюцца выправіцца 9 ліпеня ад Мінскай ратушы на Грунвальдскае поле. Едуць яны сваімі аўтобусамі (рыцараў з 200) праз Гродна, Беласток і на Грунвальд, дзе будуць спачатку прымаць удзел у фестывалях і падрыхтоўках-рэпетыцыях. Кульмінацыйны момант Грунвальдскай выправы адбудзецца 17 ліпеня, калі пачнецца заключная інсцэніроўка бітвы 1410 года з удзелам шматлікіх еўрапейскіх рыцарскіх клубаў на гістарычным месцы.

Рэспубліканскі грамадскі арганізацыйны камітэт па святкаванні 600-годдзя Грунвальдскай бітвы і 660-годдзя Вялікага князя Вітаўта разам з бела-

рускай дэлегацыяй ад гістарычных гарадоў-удзельнікаў бітвы 1410 года мяркуюць прыбыць ў Гродна – месца збору баяраў і шляхты ВКЛ – 15 ліпеня. Сюды чакаецца таксама прыезд дэлегацыяў з суседніх Літвы і Украіны. З Гродна ўсе сабраныя дэлегацыі накіроўваюцца пад сваімі дзяржаўнымі і зямскімі (павятовымі) харугвамі-сцягамі ў Беласток. Адтуль – на Грунвальдскае поле бітвы для ўдзелу ва ўрачыстасцях святкавання 600-годдзя перамогі над тэўтонцамі, каб паназіраць за пятым Грунвальдскім конным турнірам а 8-й гадзіне вечара, за іншымі рыцарскімі спаборніцтвамі. А ў суботу зранку можна будзе пабыць на святой літургіі ў сярэднявечным стылі, затым на Грунвальдскай пераклічцы, а 14-й гадзіне – на заключнай інсцэніроўцы «Бітвы пад Грунвальдам».

– Свае напрацоўкі да слаўнага юбілею як навуковец і даследчык маеце і Вы, спадар Леанід.

– Так, я прапаную надрукаваць у «Краязнаўчай газеце» аповесць пра Грунвальдскую бітву, што захавалася ў нашым летапісе, які каталікі назвалі «Хронікай Быхаўца», бо яе рукапіс быў знойдзены ў 1820-я гады пад Ваўкавыскам у прыватнай бібліятэцы ў двары Магілёўцы шляхціча Аляксандра Быхаўца, старшыні ваўкавыскага межавога апеляцыйнага суда. Сам рукапіс Летапісу Быхаўца страчаны ў 2-й палове XIX стагоддзя. Але яго паспеў апублікаваць вядомы гісторык Тодар Нарбут у 1846 годзе лацінкаю замест рукапіснага кірылічнага тэксту. Летапіс Быхаўца перапісваўся ў канцы XVII – пачатку XVIII стагоддзяў з больш даўняга спіса. Хроніка была напісаная на старалітоўскай (старабеларускай) мове. Нам зноў даводзіцца транслітэраваць з лацінкі на капіеўку (або – кірыліцу), перадаючы асаблівае традыцыйнае пад уплывам царкоўнаславянскай мовы старое напісанне.

Хроніка Быхаўца – адзіная з беларускіх летапісаў, якая дае больш-менш прасторнае і яскравае апісанне самой Дубровенскай (Грунвальдскай) бітвы 1410 года менавіта пад назваю бітвы пад Дуброўнам, на Дубровенскім полі.

Размову падрыхтаваў Лявон ПАЛЬСКИ

Урывак з «Хронікі Быхаўца» чытайце ў наступным нумары

Луцэвіч герба Навіна

вялікім маёнткам Кукляёўшчына з вёскамі Слабодка і Цярпілаўка. Быў панам не вельмі важным, як тады казалі, «дробным багачем», але меў шляхецкую годнасць і свой сямейны герб. Зямля і хата Станіслава Луцэвіча знаходзіліся на Міншчыне, на тэрыторыі цяперашняга Стаўбцоўскага раёна.

Цікаўным краязнаўцам падкажам, што ў 1780 годзе Луцэвічы прадалі Кукляёўшчыну і Цярпілаўку заможнаму шляхціцу Драздовічу. Ён аб'яднаў гэтыя паселішчы і назваў іх згодна з сваім іменем Драздоўшчынай. І цяпер на Стаўбцоўшчыне ёсць такая вёска на рацэ Уса. Там засталася мала хатаў і жыхароў. Сучасныя людзі, можа, і не ведаюць, што жывуць на зямлі, на якой дбаў пра хлеб і цешыўся мясцовымі краявідамі далёкі прашчур Янкi Купалы Станіслаў Луцэвіч.

На другой галіне радаводнага дрэва – Станіслававы дзеці. Іх трое: Васіль (раней называлі Базыль) і два Іваны (Янкi). Загадкай застаецца бацькоўская задума назваць сваіх сыноў адным імем. А можа, гэта паста нова святара, які хрысціў дзяцей? Даўней было так: у дзень якога святага нараджалася дзіця, такое імя і давалі немаўляці. Вядома, што ў царкоўным календары 168 дзён памяці святых Іванаў.

Пра дзяцей Станіслава мала што вядома. Толькі з прывілеі князя Радзівіла ад 9 снежня 1692 года даведваемся, што

«зямяне» Ян, Базыль і Ян Луцэвічы атрымалі засценак Лазараўшчына. Засценак – гэта невялікае паселішча. Некалькі хатаў і зямля, якая часам здавалася ў арэнду беднай шляхце. Гэты дар Луцэвічы атрымалі не ў вечнае карыстанне, а толькі на час, пакуль сплывалі чынш.

Давайце запомнім тую Лазараўшчыну, бо Луцэвічы мелі там сваё гнездо амаль два стагоддзі. У даўнейшых дакументах Лазараўшчына называецца піншаму – Луцэвічы. І гэта ўсё апраўдана. У тым паселішчы-засценку большасць жыхароў насілі прозвішча Луцэвіч.

Яны ўсе былі раднёй. Там жылі і потам здабывалі сабе хлеб прадзед Янкi Купалы Дамінік, дзед Ануфрый. Там нарадзіўся і яго бацька – Дамінік.

А яшчэ Лазараўшчына мела назву Пяскі. Відаць, самі Луцэвічы так прызвалі свой «маёнтак», бо землі там пясчаныя, патрабавалі стараннага дагляду. Кажуць, на тым месцы

жывуць людзі па сённяшні дзень. Мне там не давялося пабываць, а ў старых дакументах сказана, што Лазараўшчына (ці Луцэвічы, Пяскі) знаходзіцца за чатыры вярсты ад Магільна, пры дарозе, якая вядзе з Сямёнавічаў да Прусінава. Гэтыя вёскі цяпер уваходзяць у склад Уздзенскага раёна.

Юрый Луцэвіч, адзін з трэцяга калена радаводу, нейкі час служыў паручнікам Вялікага Княства Літоўскага. Гэты чын ён атрымаў ад караля Аўгуста III. А яго бацька Іван, Купалаў прапрадзед, быў у Радзівілаў дзорцам у маёнтку Святы Двор. Такі давер ён займаў і ад мясцовай засцянковай шляхты, і ад магната Радзівіла, на зямлі якога жыў сам. Дзорцамі былі Іванаў сын Францішак і ўнук Людвіг. Архіўны дакумент сведчыць, што Луцэвічы «службу выконвалі акуратна і бездакорна, разбіралі і судзілі спрэчныя справы паміж арандатарамі, сачылі за тым, каб

добра і ў час яны плацілі чынш».

Мы ўсё вышэй уздымаемся па радаводным дрэве Луцэвічаў. А чым вышэй, тым бліжэй да нашай сучаснасці, тым больш звесці так збіраецца пра Купалаву радню.

Пра паэтавага дзеда Ануфрыя вядома, што ён нарадзіўся ў 1814 годзе. Празыў 69 гадоў у Лазараўшчыне – Луцэвічах – Пясках. У яго была жонка Валерыя Зянковіч. У сям'і гадаліся пяць сыноў і тры дачкі: Міхаіл, Дамінік (бацька Янкi Купалы), Адам, Антон, Юльян, Марыя, Эмілія, Садаля. Усе яны – родныя дзядзькі і цёткі паэта. А ў кожнага з іх – свае сем'і. Дык вунь колькі радні толькі па бацькавай лініі было ў малага Яся Луцэвіча, калі ён з'явіўся на свет.

Уладзімір ЛІПСКИ

(Заканчэнне будзе)

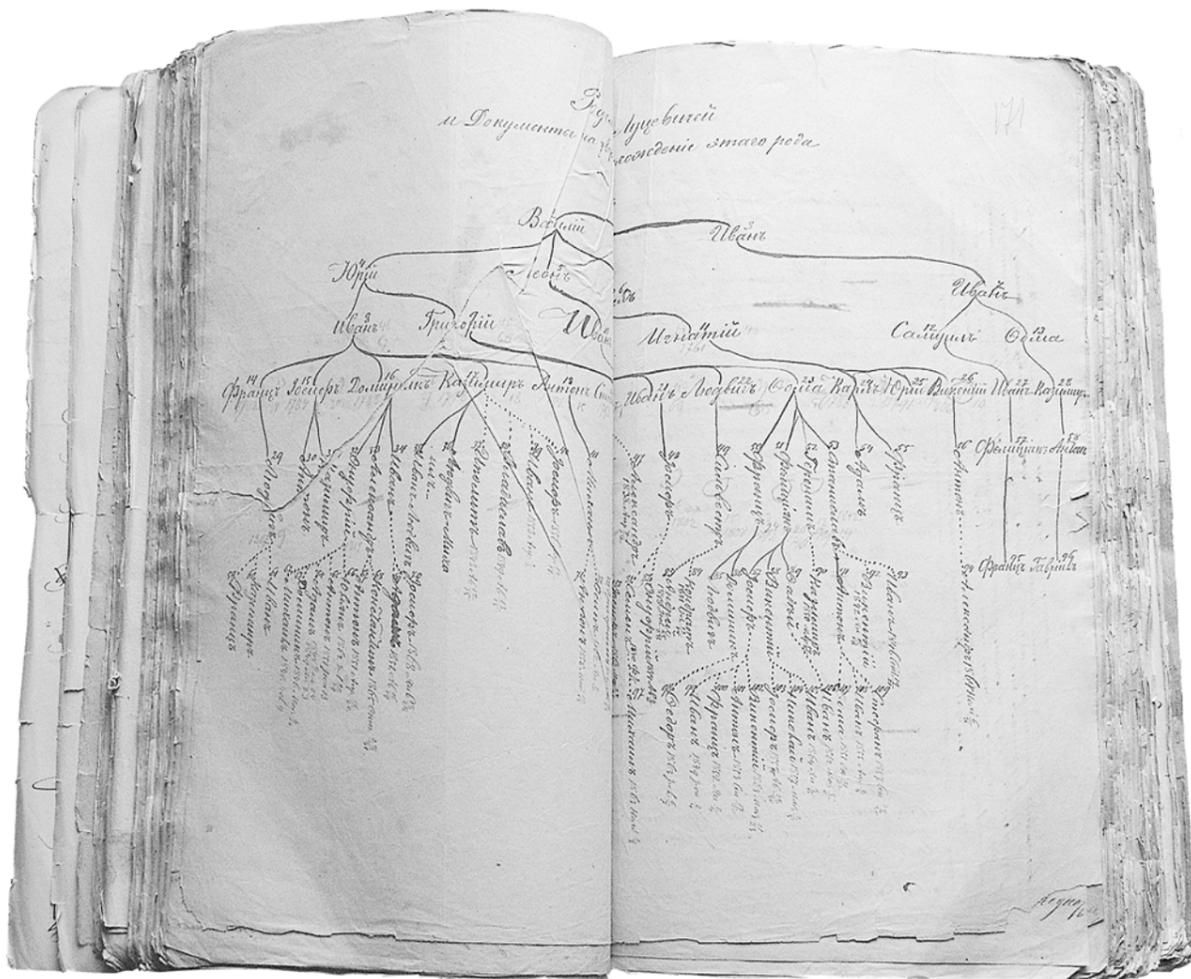
Нядаўна пісьменнік Уладзімір Ліпскі выдаў кнігу «Янкаў вянок», прысвечаную класіку нашай літаратуры Янку Купалу. Хаця кніга адрасуецца дзецям, але многія яе старонкі будуць цікавыя і старэйшым чытачам. Сёння з ласкавае згоды аўтара мы прапануем выбраныя раздзелы, дзе раскажам пра радавод Івана Дамінікавіча Луцэвіча.

Купалава дрэва

Радаводнае дрэва звычайна ўкладаецца па мужчынскай лініі. Ім, хлопцам ды мужчынам, прызначана з годнасцю несці па жыцці прозвішчы пачынальнакаў свайго роду. А дзяўчаты, як вядома, у замужжы страчваюць бацькава прозвішча.

Дык якое ж радаводнае дрэва ў нашага геніяльнага пісьменніка Янкi Купалы? Хто, якія людзі перадалі яму сваю ўзнёслую душу, дабрыню, мудрасць?

Архівісты і даследчыкі змаглі зазірнуць толькі ў XVII стагоддзе. Яны ўстанавілі, што трыста гадоў таму на Беларусі жыў Станіслаў Луцэвіч. Ён валодаў не-

Радаводнае дрэва ў архіўнай справе Луцэвічаў

сабе адбітак глыбокай даўніны; незлічоныя курганы і гарадзішчы сведчаць пра цэлую сістэму абарончых пунктаў і пазначаюць месцы бітваў...». А потым А. Ельскі дадае: «Сапраўды, не магчыма было археолагу выбраць больш адпаведнае месца; таму вядомы ў нашым археалагічным свеце Канстанцін Тышкевіч унікальнай менавіта Лагойск».

Пісьменнік і краязнаўца XIX ст. Павел Шпілеўскі ўзгадвае таксама 48 копіяў барэльефаў грэчаскага Парфенона (замалёўкі заходне-еўрапейскіх мастакоў).

Пабываюшы ў розных краінах Еўропы, Тышкевічы па прыкладзе Капенгагенскага музея робяць калекцыю археалагічных калекцыяў у Лагойску (як пазней і ў Віленскім музеі стара-

гольмскай акадэміяў навук, Лонданскага археалагічнага інстытута, Дацкага каралеўскага таварыства аматараў паўночных старажытнасцяў. Кнігі беларускіх даследчыкаў выдаваліся ў Берліне, Кракаве і Вільні...

Як наведнікі, што прыязджалі ў Лагойск, найперш завіталі да гаспадароў – у рэзідэнцыю Тышкевічаў, а ўжо потым тая праводзілі іх па ўласных маёнтках, так і мы зараз пройдземся і паглядзім іншыя адметнасці Лагойска. Мноства знакавых помнікаў знаходзіцца непасрэдна каля палаца Тышкевічаў, які згарэў пад час Другой сусветнай вайны. Засталіся рэшткі парку, які некалі быў утвораны ў італьянскім стылі, там раслі такія экзатычныя дрэвы, як белыя таполі, пенсільванскія ясені, сібірскія лістоўніцы, серакрыстыя клёны, залацістая ліпа і інш. Увогуле, у парку налічвалася каля трохсот назваў розных раслінаў, у ім быў зроблены фантан з

Калі вам пашчасціла завітаць у беларускі горад Лагойск, то пастарайцеся вылучыць якую гадзіну часу і абавязкова наведайце адметнасці гэтага старажытнага горада. Назва Лагойск (раней Лагожаск), хутчэй за ўсё, паходзіць ад слова «лог» – шырокі і доўгі яр з адхоннымі схіламі, заканчэнне «гожы» сведчыць пра прыгожасць месца. І сапраўды, калі яшчэ пад'язджаеш да горада, паўсюль бачыш дзіўныя малюнкi прыроды, пакатыя пагоркі, пакрытыя лясамі. Не дзіўна, што яшчэ ў XIX ст. падарожнікі, якім даводзілася тут бываць, празвалі Лагойшчыну «беларускай Швейцарыяй». Паводле іншай версіі назва Лагойска паходзіць ад маленькай рэчкі Лагазы (прытока Бярэзіны), што з даўняў часоў цякла ў гэтай мясцовасці.

Тое, што горад насамрэч старажытны, сведчыць яго гісторыя, якая фіксуецца ў летапісных крыніцах з XI ст. (1078 г.). Тут адбываліся многія значныя падзеі: змаганне Уладзіміра Манамаха і Усяслава Чарадзея, напады крымскіх татараў у XVI ст. ды інш. Праз Лагойск пралягаў і гандлёвы шлях з Масквы ў Вільню. Некалі тут размяшчаўся ўмацаваны абарончы замак, які не раз вытрымліваў аблогі непрыяцеля. Замак існаваў

яшчэ на пачатку XVIII ст. і канчаткова быў разбураны шведскімі войскамі ў Паўночную вайну.

Калі сёння наведнік захаца агледзець помнікі гісторыі Лагойска, то перш-наперш мусіць пайсці ў тую частку горада, дзе засталіся вялізныя валы старажытнага замка. Зараз на гэтай тэрыторыі размешчаны парк культуры і адпачынку. Гэтае месца знаходзіцца на беразе маляўнічай ракі Гайны. Парк цягнецца не адну сотню метраў уздоўж берага ракі, у крыштална чыстай вадзе якой некалі вадзілася стронга. Пра Гайну, якая ў даўжыню выпрасталася роўна на сотню кіламетраў, але пачатак бярэ менавіта каля Лагойска, так казаў народны паэт Беларусі, ураджэнец гэтых мясцінаў Ніл Гілевіч: «Ціхапынная, негаманкая, апроч як разводдзем, спаважная Гайна».

Менавіта тут, на пагорках былога замка, вы сустрэнецеся з тую гісторыяй, якую пакінулі нам браты Тышкевічы. Тыя самыя, якія праславілі не толькі свой Лагойск, але і ўвесь наш край далёка за яго межамі. Радавод Тышкевічаў сягае ў XVI ст., калі ўладальнікам горада стаў падляшскі ваявода Васіль Тышка. Яго далёкія нашчадкі, Яўстафій і Канстанцін Тышкевічы, у XIX ст. утварылі ў Лагойску буйны культурны цэнтр, пра які не раз узгадвалася на прасторы ад Вільні да Кракава, ад Пецярбурга да Мінска...

А можа, зусім не выпадкова, што менавіта Лагойск становіцца цэнтральным месцам вывучэння старажытнасцяў. Навакольная зямля захавала шмат курганоў, іншых помнікаў, якія і даследавалі Тышкевічы. Нездарма гісторык, краязнаўца XIX ст. Аляксандр Ельскі так пісаў: «Ваколіцы Лагойска нясуць на

Рэшткі палаца ў нашыя дні

Лагойск

Працавалі браты ўдвух, падтрымліваючы пачынанні адзін аднаго. А любоў да мясцовай гісторыі прывіў ім бацька – Пій Тышкевіч. Вядома, што ён вёў сямейную хроніку, збіраў калекцыю карцінаў, бібліятэку, дапамагаў сынам у правядзенні археалагічных раскопак і сам быў першым экскурсаводам па лагойскіх скарбах. Адметна, што ў 100-гадовым узросце Пій Тышкевіч быў абраны ганаровым сябрам Віленскай археалагічнай камісіі.

Не раз братаў-даследчыкаў шлях прыводзіў да еўрапейскіх сталіцаў – Пецярбург, Варшава, Вільня, Капенгаген... Але яны вярталіся на лагойскую зямлю з мэтай выкарыстання здабытых ведаў для вывучэння роднага краю. Яны аднымі з першых пачалі даследаванні курганоў і іншых помнікаў археалогіі, з імі зараджалася археалагічная навука на землях Беларусі.

У лагойскім музеі Тышкевічаў, які размяшчаўся ў іх двухпавярховым палацы, былі тысячы рэдкасцяў. Можна толькі спыніцца на некаторых і ўзгадаць самыя значныя з гэтых скарбаў. Тут было мноства даўніх рукапісаў, старажытных граматаў (каля 1060 адзінак), звыш 200 карцінаў вядомых італьянскіх мастакоў, калекцыя медалёў і манетаў (1140 адзінак). А яшчэ старыя мапы, малюнкi, аўтографы, калекцыя зброі. Значную цікавасць уяўлялі два мячы з пазалочанымі выявамі Стэфана Баторыя, шпага Пятра I, баявы сцяг шведскай арміі. Паважнае месца ў зборы займалі партреты дванаццаці пакаленняў (перыяд у 500 гадоў!) лагойскага роду Тышкевічаў. А чаго варта этрускія вазы і іншыя прадметы раскопак у Пампеях і Геркулануме, Егіпце, прадметы з Рыма, Фларэнцыі, Неапаля (усяго каля 200 музейных прадметаў)? Апошнія размяшчаліся асобна ад мясцовых старажытнасцяў.

жытнасцяў) па трох эпохах: каменя, бронзы, жалеза. Фармаванне калекцыяў па прыцыпе трох эпохаў было даволі новай з'явай, як цяпер кажучы, інавацыяй. Як сведчылі сучаснікі, усё ў Лагойскім музеі «каталагізавана і знаходзіцца ва ўзорным парадку».

Палац Тышкевічаў у 1920-я гады

У выніку лагойскія зборы былі адным з найлепшых тагачасных музеяў на беларускіх землях і ў бліжэйшых краях. Матэрыяламі Лагойскага музея карысталіся не толькі самі Тышкевічы, але і іншыя навукоўцы і пісьменнікі, па сутнасці, уся перадавая тагачасная інтэлігенцыя. Сёння толькі пералік каштоўнасцяў, якія былі сабраныя і выстаўленыя ў палацы Тышкевічаў, можа выклікаць зайздрасць у большасці музеяў Беларусі. Можна толькі ўявіць, якое значэнне яны маглі адыгрываць для невялікага Лагойска, якую б каласальную вядомасць яны б прынеслі гораду, калі б хоць частка з іх зараз выстаўлялася ў мясцовым музеі! Але большасць лагойскіх экспанатаў сёння знаходзіцца ў замежжы (Варшава, Львоў, Масква, Вільня, Паланга)...

Тышкевічы былі абраны ганаровымі чальцамі шматлікіх навукова-даследчых устаноў, у тым ліку Пецярбургскай і Стак-

круглым вадаёмам. Сёння да нас дайшлі асобныя экзатычныя дрэвы.

Чым жа яшчэ адметны Лагойск? Вядома, што некалі ў горадзе існавала фабрыка баваўняных і лянных вырабаў, для якой бавоўну прывозілі з Англіі. Сёння, як і раней, Лагойск мае велізарную колькасць падземных крыніцаў, якія б'юць у розных месцах парку. Іх якасць прававерная часам. У сярэдзіне XIX ст. на левым беразе р. Гайны (на супрацькасцёла) была ўладкаваная лякарня, дзе лекаваліся ад рэўматызму, нервовых захворванняў, кохліку і іншых. І зараз у Лагойску ёсць крыніца Св. Мікалая – месца пастаяннага наведвання людзей, якія прыязджаюць сюды з мэтай аздараўлення (даследчыкі выяўляюць у лагойскіх крыніцах шэраг карысных рэчываў).

З адметнасцямі знаёміў Павел КАРАЛЁЎ

(Заканчэнне будзе)

Памятныя мясціны

На тэрыторыі Тумілавіцкага сельсавета Докшыцкага раёна ёсць шмат памятных мясцінаў, сведак далёкай мінуўшчыны.

За два кіламетры на поўдзень ад вёскі Бірулі знаходзіцца гарадзішча Шведская Гара. Адносная вышыня гары 10 метраў, пляцоўка памерам 48–56 метраў. Выявіў гэтую гару гісторык П. Вярэнька ў 1880 годзе.

У 1938 годзе гару даследавалі польскія археолагі, тады былі знойдзеныя рэшткі глінянага посуду, абпаленыя камяні, упрыгожаныя, якія сведчаць пра існаванне гэтага гарадзішча ў II–III стагоддзях да нашай эры – IV–V стагоддзях нашай эры. У мясцовых жыхароў існуе легенда, што гару насыпалі шапкамі шведы.

Шведская Гара – самае высокае месца ў гэтых мясцінах. На ёй устаноўлены геадэзічны знак. Ён адзначае 183 метры над узроўнем мора.

На заходнім беразе возера Медзасол, каля былога маёнтка Парэчча, знаходзіцца курганны могільнік. Гэта 130 курганоў вышыняй 0,5–3 метры і дыяметрам 4–12 метраў. У 1938 годзе раскопкі праводзіла археалагічная экспедыцыя Віленскага ўніверсітэта. Вывучаны 16 курганоў. Выяўленыя пахаванні па абрадзе трупаспалення і трупалажэння. Знойдзеныя бранзалеты, зашпількі, пярс-

цёнкі, гузікі, пацеркі з бронзы і шкла, жалезныя сякеры, наканечнікі стрэлаў і коп'яў, дзве арабскія манеты сярэдзіны X стагоддзя.

На могільніку вёскі Бірулі, дзе некалі быў маёнтак Парэчча, знаходзіцца капліца генерала П.А. Юзэфовіча. Мясцовыя жыхары захавалі памяць пра тутэйшага пана. Ён быў працавіты і гэтага ж патрабаваў ад людзей. Калі хто ленаваўся, пан усё ведаў, бо ў яго была падзорная труба, на той час – дзіва. Юзэфовіч уважліва сачыў за гаспадаркай і ўсіх гультаяў бачыў здалёк. За пільнасць і дбайнасць сяляне празвалі яго Старажам, а памежжа польска-беларускай тэрыторыі, дзе якраз і жыў мясцовы пан, назвалі гарой Стражніцай.

Юзэфовіч наказаў пахаваць яго так, каб людзі маглі хадзіць па магіле. Так і зрабілі – паставілі капліцу, а пасярэдзіне пахавалі пана. Каб падысці да крыжа ды памаліцца, трэба два метры прайсці па магіле. Гэтым

пан прасіў прабачэння за свае жыццёвыя грахі.

Каля вёскі Парэчча знаходзіцца магіла Генрыха Дмахоўскага – удзельніка паўстання 1863 года, камісара Дзісенскага павета, двараніна, скульптара. Юрыст па адукацыі, ён ад-

Рэшткі Батурынскага моста

стойваў правы простых людзей, імкнуўся даць ім волю і зямлю. Загінуў у баі каля гэтай вёскі.

Ва ўрочышчы Батурына захаваліся толькі рэшткі моста, які перада Вялікай Айчыннай вайной быў пераправай праз мяжу. Рака падзяляла тэрыторыю на Заходнюю Беларусь і БССР. У час вайны Батурынскі мост быў спалены фашыстамі. Пасля яго так і не аднавілі. Мясціны тут балюстыя, таму дарога, што вяла да моста, была высла-

ная бярвеннямі. Цяпер тут праезду няма, але засталіся рэшткі сатлелых бярвенняў – той самай грэблі.

Урочышча Батурына – месца былой савецкай пагранічнай заставы, а Трасцяніца і Несцераўшчына – месцы былых польскіх пагранічных стражніц.

Былі ў гэтай мясцовасці фальваркі Антанополле, Ільіна, Труссы, Турулька, Людвінова, Нарвідполь, Мазалева і іншыя. Пра іх існаванне цяпер нагадваюць толькі рэшткі фундаментаў

Гітлерым выпрабаваннем для нашага народа была Вялікая Айчынная вайна. Мясцовыя жыхары мужна змагаліся з ворагам. На вялікі жаль, многія не дачакаліся светлага Дня Перамогі. У памяць пра іх мужнасць і гераізм удзячныя нашчадкі ўстанавілі помнікі і абеліскі ў вёсках Тумілавічы, Рачныя, Несцераўшчына, у Горнаве на Юнацкай грэблі і ў Горнаве-1. Дзякуючы школьнікам да іх не зарастаюць сцяжынкi ні ў полі, ні ў сэрцы.

Шчыра дбаюць мясцовыя жыхары і пра духоўнасць, якая была і застаецца надзейным спадарожнікам у жыцці чалавека. На тэрыторыі сельсавета дзейнічаюць царква Вялікамучаніка Георгія Пераможцы ў вёсцы Тумілавічы, царква Пакроваў Прасвятой Багародзіцы ў вёсцы Дзедзіна, царква ў гонар Нерукатворнага абраза Збавіцеля ў вёсцы Таргуны і капліцы ў вёсках Несцераўшчына, Рачныя, Сценка, Стараселле.

Мінаюць гады, стагоддзі. Знікаюць сведкі тых падзеяў, што адбываліся на нашай зямлі. Толькі людская памяць не падуладная часу. Яна надзейна захоўвае многія гістарычныя таямніцы, перадаючы іх з пакалення ў пакаленне.

Наш абавязак – вывучаць гісторыю роднага краю, захоўваць і памнажаць яго каштоўнасці, каб потым перадаць у спадчыну будучым пакаленням.

Фёдар ПАЛАЧАНІН

У чэрвені 1942 -га

У нядзелю 14 чэрвеня наважыўся я з аднагодкам-суседам пайсці ў Слуцк у кіно. Нехта з дарослых падказаў нам, што там у кінатэатры «Чырвоная зорка» дэманструюцца нямецкія кінафільмы. Да вайны мы глядзелі савецкія фільмы «Сямёра смелых», «Граніца на замку», «Трынаццаць», «Свінарка і пастух».

Мінуў год як мы былі пад акупацыяй, пра кіно ніхто і не думаў, а тут такая нагода. І мы выправіліся ў горад – за 20 кіламетраў. Мінулі вёскі Вялікая Падзера, Падзерскія Агароднікі. Абыйшоўшы па поплаве вёску Ячава, увайшлі ў горад з боку вуліцы Вечаркевічы, якая пераходзіць у Камсамольскую. Каля двухпавярховага будынка, над уваходам у які вісеў нямецкі сцяг, стаяў з карабінам ля ног нямецкі салдат. А побач з будынкам 1-й сярэдняй школы ў двары тупалі нямецкія салдаты з размешчанага там вайсковага шпітала. Аж да гарадской лазні на беразе Случы абапал Камсамольскай вуліцы дамы былі цэлыя. Затое галоўная вуліца Пралетарская ва ўсходнім напрамку ад цэнтральнай плошчы была ўся ў грудях развалінаў і папялішчах. А вось Дом Саветаў стаяў цэлым, над уваходам у яго вісеў даволі вялікі каляровы партрэт Гітлера. Упершыню ўбачыў, як па маставой ішла жанчына з жоўтымі шасціканцовымі зоркамі на спіне і грудзях. Па тратуары яўрэям хадзіць

забаранялася. Ідзем у накірунку гарадскога рынку і звяртаем увагу на дом з калонамі: над ім на белым палотнішчы былі словы «Салдат-хауз». У двары стаялі некалькі легкавых машынаў, салдаты сядзелі на вынесеныя з дому крэслах. І нечаканае відовішча паблізу будынка ў скверы (цяпер там месціцца дзіцячая паліклініка. – М.Т.) – нямецкія могілкі. Я налічыў 47 бярозавых крыжоў з указаннем на дошчачках імянаў і прозвішчаў забітых. Хавалі іх, па ўспамінах жыхароў, у драўляных трунах, дастаўленых з тылу на грузавіках. Дзе былі пахаваныя савецкія салдаты, што вялі няроўны бой з танкамі Гудэрыяна, ніхто не ведаў, як і лічы забітых.

А вось і рынак. На нейкім драўляным зэдліку сляпы гарманіст падыграваў дзвюм бабулям, якія са смуткам спявалі рэлігійныя псалмы пра канец свету і боскую кару. Прахожыя кідалі музыканту ў кепку ля ног грошы. Непадалёку спынілася грузавая савецкая палутарка з адкідным бортам, у кузаве стаяў малады хлопец са светлым чубам і чытаў вершы пра вясну, каханне, пра

Калыму, дзе ён паспеў пабываць да вайны, а закончыў свой выступ вершам Максіма Багдановіча «Пагоня».

З рынку мы пакročылі да вуліцы Садовай, дзе ў былой харальнай сінагозе месціўся кінатэатр «Чырвоная зорка». У прыхожай кінатэатра мы глядзелі выступленне на невялікай сцэне самадзейнага дзявочага калектыву ў нацыянальных строях. Празвінеў званок, мы занялі свае месцы ў зале. На экране з'явіліся словы «Дойчланд вафэншоу» – дакументальная кінахроніка з франтоў вайны. Уразілі да болю кадры разгрому Чырвонай Арміі ў маі 1942-га на Керчанскім паўвостраве. Аператар здымаў безліч кінутых машынаў, гарматаў, павозак, танкаў, пабітых коней. Потым паказвалі гітлераўскага генерала Ромеля, які са сваім танкавым корпусам у Паўночнай Афрыцы вёў наступленне на пазіцыі англічанцаў. Пустыня, ідзе дуэль паміж танкамі двух бакоў, ужо гараць пяць ці шэсць англійскіх, каля іх валяюцца трупы танкістаў. Яшчэ паказалі, як у Атлантыцы дзейнічаюць нямецкія падводныя лодкі супраць

марскіх канвойў, што ішлі з грузамі да Мурманска. Аператар быў на адной з іх і зняў сцэну, калі лодка ўсплыла і матросы адкрылі агонь з бартвой гарматы па транспартным судне, якое загарэлася і патанула. Некалькі чалавек на шлюпцы паспелі адплыць далей і сталі палоннымі. Гэта было хутчэй прапагандай нейкай міласэрнасці, на самой справе экіпажы суднаў, якія патанулі, расстрэльвалі ў шлюпках.

Мастацкі фільм пра каханне з беларускімі субтытрамі мы не глядзелі. У прыхожай кінатэатра я купіў свежы нумар «Беларускай газеты», на першай старонцы якой быў вялікі заглавак: «Пачаўся штурм найвялікшай цытадэлі свету – Севастопалю». А яшчэ зводка з усходняга фронту пра баі мясцовага значэння і колькасць збітых савецкіх самалётаў. Звычайна на адзін страчаны нямецкі прыпадаў дзесяць савецкіх, у што мы тады не верылі. Думалі, што хлусяць.

Пад вечар вярнуліся дадому, я падзяліўся ўражаннямі пра ўбачанае, і мы з сябрамі яшчэ наведвалі той кінатэатр. У 1943-м ужо баяліся хадзіць туды, бо немцы ладзілі аблавы на моладзь і адпраўлялі на працу ў Германію. У чэрвені 1944-га, пакідаючы горад, немцы ўзарвалі кінатэатр.

Міхаіл ТЫЧЫНА

З якой нагоды ладзяць карагоды

Веткаўшчына – прыгожы, зялёны і квяцісты куточак, дзе жывуць шчырыя, вясёлыя, працавітыя ды таленавітыя людзі. Стромкі лес, шматлікія рачулки, якія бягуць удалячынь і нібыта люляюць на сваіх хвалях вясковыя святыні – язычніцкія і хрысціянскія. Тут звонка спяваюць не толькі птушкі, але і самі насельнікі незвычайнага краю, якія шануюць сваю культурную спадчыну. Поводле ўяўленняў мясцовых жыхароў, кожнае паданне, кожны абрад валодаюць незвычайнымі сіламі і ўласцівасцямі.

Як адзначыў начальнік аддзела культуры Веткаўскага райвыканкама Уладзімір Мельнікаў, у раёне налічваецца ўжо адзінаццаць калектываў мастацкай самадзейнасці, якія маюць ганаровае званне «Народны калектыв». Кожны з іх – па-свойму асаблівы і прыкметны. Сярод лепшых можна назваць і фальклорны гурт, якім кіруе Святлана Парашчанка. Гэты адметны калектыв дзейнічае з 1982 года, рэгулярна выступае перад глядачамі. Самадзейныя артысты з вёскі Стаўбун пабылі нават у Маскве, Волагдзе, Пецярбургу, Вільнюсе, Навазыбкаве... Сустракаюць спявачак заўсёды цёпла, з захапленнем.

Паводле словаў вядучага метадыста абласнога Цэнтра народнай творчасці Людмілы Мельнікавай, фальклорны гурт «Стаўбунскія вясчоркі» пастаянна дэманструе любоў да ўсяго роднага, прывівае мясцовым школьнікам пашану да гістарычнага мінулага і культуры.

Вось і нядаўна на праваслаўнае свята Ушэсце ў вёсцы Стаўбун зладзілі народны абрад «Ваджэнне і пахаванне стралы». Сюды панаехала шмат гасцей, сярод прадстаўнікоў прэсы можна было сустрэць і журналістаў з Масквы і Мінска. Разам з мясцовымі жыхарамі і школьнікамі абрад дэталёва выканаў народны фальклорны ансамбль «Стаўбунскія вясчоркі». Жанчынкі і дзяўчаткі вадзілі карагоды, спявалі песні. Потым усе пайшлі ў поле, да зялёнай нівы з жытам, дзе таксама спявалі абрадавыя песні, вадзілі карагоды. Менавіта там і адбылося сімвалічнае пахаванне стралы – каб быў добры багаты ўраджай, каб пярун не пашкодзіў ніводнай хаты і іншых будынкаў...

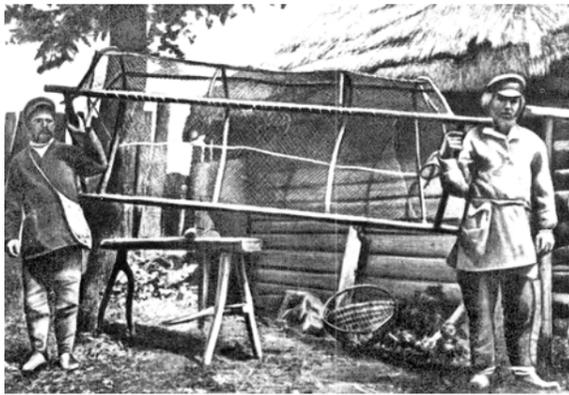
Ганна АТРОШЧАНКА,
фота аўтара

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КЛІНОК – трохвугольная торбачка для выціскання сыру, алею і воску. Для прыгатавання сыру яе шылі пераважна з кузьельнага (у наш час з фабрычнага) палатна. У торбачку са збанкоў адкідвалі адтопленае малако для сцякання сыраваткі. Клінок з тварожнай масай клалі пад гнёт (часам у спецыяльны прэс). Каб атрымаць воск, дробна раскрышаную вощыну залівалі вадой, растоплівалі на агні, залівалі ў клінок і выціскалі вадку ў кляшчах або ўручную драўлянай качалкай (валком). На Палессі пашыраны пад назвай аскавень.

Рыбакі са Слуцкага павета з кломляй
(пач. XX ст.)

КЛІРАС – месца для пеўчых у царкве на ўзвышэнні з правага і левага боку царскіх вараў.

КЛОМЛЯ – традыцыйная рыбалоўная снаць, прылада накіштальт трохграннай прызмы, абцягнутай сеткай (апрача адной бакавой грані). Лакальная назва баўтуха, сак, таптуха. Рабілі яе на драўляным каркасе (была і з пруты). Рыбу лавілі ў дваіх уброд: тапілі кломлю ў вадзе, а затым, падцягваючы яе да берага і боўтаючы нагамі, заганылі рыбу ў пастку. Рыбная лоўля кломляй была пашыраная на Палессі, сустракалася на Гродзеншчыне.

«КЛОСЫ» («КЛОСЫ», «Каласы») – ілюстраваны навукова-літаратурны часопіс. Выдаваўся на польскай мове ў Варшаве ў 1865–1890. Рэдакцыйным камітэтам кіравалі К. Вуйціцкі (да 1875), А. Пяткевіч (А. Пług, у 1879–1890 рэдактар часопіса). Змяшчаў артыкулы па археалогіі, фальклору, краязнаўстве, літаратуры, гісторыі, мастацтве, дойлідстве і біяграфічныя матэрыялы.

Беларусі прысвечаныя публікацыі «Танцы люду з-над Віліі» (1864, т. 3.) М. Камінскага, «Задняпроўе. Нататкі з падарожжа» (1867, т. 5) Э. Хлапцкага, «На азёрах» (1869, т. 9) В. Поля, «Экскурсія ў Пінск і на Піншчыну» (1877, т. 24) З. Шчэрага, «Адам Ганоры Кіркор» (1886, т. 43) А. Плуга, «Перажыткі язычніцтва на Палессі» (1890, т. 50) В. Бютнера і інш.

КЛУНАК – дробныя рэчы, пажыткі, звязаныя хусткай, кавалкам матэрыі або складзеныя ў торбу.

КЛУНЯ – гаспадарчая пабудова для складвання, захоўвання кулёў, снапоў, салома, сена, тое, што і пуны, гумно. Назва зафіксаваная ў паўднёвых і паўднёва-заходніх раёнах Брэсцкай вобласці.

КЛЮЧЫ – жэрдкі (пераважна з елкі), якія мацавалі на вільчыкавы брус для ўтварэння плоскасці страхі ў жылых і гаспадарчых пабудовах. Знізу абапяраліся на ачэп, але не прыбіваліся да яго. У адзіную канструкцыю аб'ядноўваліся з дапамогай латаў, прывязаных ласойці прыбітых нагелямі, цвікамі. Ад крокваў адрозніваюцца сваім прызначэннем у канструкцыі будынка: яны перадавалі на сцены толькі цяжар страхі, сілы распору ў зрубе пры выкарыстанні іх не ўзнікалі.

КЛЯМКА – 1) металічнае або драўлянае прыстасаванне, з дапамогай якога адчыняюць і зачыняюць дзверы, вароты, весніцы. Уяўляе сабой дужку (ручку) з расплясканымі канцамі, якімі мацуюцца да дзвярэй знадворку. Праз верхнюю яе частку і палатно дзвярэй прапушчаны лапаткападобны язычок (слясак, зашчапка). Як галоўная дэталёва афармлення ўва-

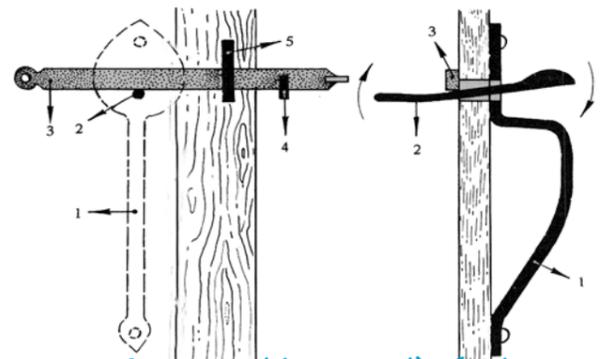

Схема клямкі (справа – від з боку)
1 – ручка; 2 – клямка; 3 – пастка; 4 – кручок; 5 – скобка

хода клямка, як і завеса, нярэдка мела адмысловую і мастацкую форму. Часцей за ўсё аздабляліся расплясканымі канцамі дужкі, асабліва верхні, якому надавалі выгляд ліста, трылісніка, завіткаў і інш.; клямкі ў выглядзе галомак коней, пеўняў, рагоў барана ў старажытнасці выконвалі функцыю абярэгаў. Апошнія дзесяцігоддзі клямкі кавальскай работы сустракаюцца пераважна на брамах і варотах; у жыллёвым будаўніцтве саступілі месца прамысловым вырабам; 2) дзвярная зашчапка, што надзяваецца на прабой і прыціскаецца замком або затычкай.